

Evropské metropole

Která města můžeme považovat za evropské metropole? Na tuto otázku lze odpovědět různým způsobem. V následujícím textu se zamyslíme nad označením evropská metropole ze tří odlišných hledisek. Nejprve se podíváme na „invazi“ prvních měst na evropský kontinent, potom se pokusíme porovnat populační velikost největších evropských měst a nakonec se zaměříme na rozdílnou atraktivitu vybraných měst pro lokalizaci velkých světových firem. Každý z pohledů nabízí jiný soubor měst, která můžeme považovat za metropole Evropy.

Nejstarší evropská města

Ačkoliv je městské osídlení v Evropě velmi staré, není náš kontinent prakolébku městských civilizací. Nejstarší města vznikala na Blízkém východě (Jericho, Ur, Ninive). Za nejstarší velké evropské město, které existuje do současnosti, je považován andaluský Cádiz. Město bylo založeno Féničany již roku 1100 před našim letopočtem. Za první sídla městského typu však lze považovat minójské palácové komplexy a později mykénská města na dnešní řecké pevnině. Hlavní město minójské civilizace Knóssos existovalo na Krétě již kolem roku 2000 př. n. l. Z jihu Balkánu ostatně pochází i termín *metropolis*, jenž se objevuje v názvu tohoto čísla Geografických rozhledů. Metropolis (metropole) je vlastně označení pro mateřské město, tedy hlavní město řeckých městských států. Ty zakládaly zejména v 7. a 6. století před našim letopočtem rozsáhlé kolonie, jejichž metropolemi – mateřskými městy – byly např. Atény nebo Korint. Geografická blízkost Mezopotámie i podobnost státního uspořádání ve formě městských států dává tušit příchod *městské revoluce* právě z Blízkého východu. Rovněž znaky městských civilizací (včetně populační velikosti, přítomnosti umění, písma a věd), které stanovil nad mezopotamskými vykopávkami australský archeolog Gordon Childe, nás přesvědčují o tom, že města vznikala právě v oblasti dnešního Iráku a Turecka.

V průběhu staletí se pozice jednotlivých měst v systému evropského osídlení výrazně měnila. Za evropské metropole lze pokládat z tohoto hlediska v antické éře Atény a další řecká města, později Řím a Konstantinopol (Istanbul). Kolem roku 1000 byla španělská (muslimská) Córdoba dokonce největším městem světa s téměř půl milionem obyvatel. Později rostl význam obchodních přístavů jižní Evropy (Benátky, Janov). Metropolemi v pravém smyslu se v koloniální éře stala hlavní města velkých evropských národů. Kolem roku 1900 patřilo mezi deset největších světových měst šest evropských metropolí (Londýn, Paříž, Berlín, Vídeň, Sankt Petěrburg a Manchester – Chandler 1987).

Největší změnou v uspořádání systému osídlení započala průmyslová revoluce. Následný pohyb obyvatelstva z venkovských oblastí do průmyslových měst během krátké doby změnil charakter, populační velikost i počet anglických měst. Např. Londýn měl již na počátku 19. století více než milion obyvatel a za

Dav turistů okolo fontány Di Trevi v Římě. Foto: M. Ouředníček

Tabulka 1: Pořadí měst podle vybraných ukazatelů

Kritérium	Londýn	Paříž	Praha
velikost trhu	1.	2.	25.
kvalifikovaná pracovní síla	1.	2.	19.
dopravní dostupnost z ciziny	1.	2.	24.
kvalita telekomunikací	1.	2.	28.
náklady na zaměstnance	24.	20.	2.
prostředí vytvářené vládou	6.	14.	2.
kvalitní a levné kanceláře	22.	21.	2.
dostupnost kancelářských prostor	1.	3.	18.
znalost cizích jazyků	1.	4.	18.
doprava ve městě	1.	2.	26.
kvalita života pro zaměstnance	9.	3.	25.
čistota prostředí	24.	21.	17.
celkové pořadí 2005	1.	2.	13.

Zdroj: European Cities Monitor 2005

sto let jejich počet narostl na 6,5 milionu lidí. Proces urbanizace postupoval evropským kontinentem podobně jako městská revoluce starověku. Současný systém evropských měst byl založen právě v průběhu průmyslové revoluce.

Počet obyvatel a populační růst

Ať již spojujeme počátky evropského urbanizačního procesu se vznikem prvních měst v jihovýchodní Evropě před čtyřmi tisíci let, nebo s nástupem industrializace v Evropě severozápadní, je zřejmé, že vznik a vývoj prvních měst byl určitým druhem inovace. Míra urbanizace (městskosti nebo poměštění obyvatelstva a jeho životního prostředí) představuje v historických epochách vývoje evropské společnosti zároveň i míru ekonomického a společenského pokroku. Největší a nejlivnější města rostou v celém období evropských dějin především přílivem domácích i zahraničních migrantů. Velikost hlavního města (hlavní metropole) v sobě přímo odráží rozlohu státu nebo dokonce i velikost koloniálního panství. Zjednodušeně lze vysvětlit populační velikost některých evropských měst významem a rozsahem příslušných státních území v minulosti. Počet obyvatel Budapešti, Vídně nebo Bělehradu se tak v současnosti zdá vzhledem k ostatním centrům těchto zemí naddimenzovaný. Bratislava, Kyjev nebo Lublaň by naopak zřejmě v samostatném státě v průběhu 20. století narostly mnohem více.

Síť evropských měst je utkaná značně nerovnoměrně a k dokonalosti hierarchického rozmístění ve formě šestiúhelníkových Christallerových tvarů má relativně daleko. Při pohledu na mapu evropských měst je zřejmá lokalizace největších měst spíše do okrajových poloh kontinentu. Ostrovní Londýn, vzdálená Moskva, nad Bosporem rozkročený Istanbul i Madrid stojící spíše na vnější hranici jádrových oblastí Evropy. Pokud vezmeme v potaz i *aglomerovaná území*, dostanou se do úplného seznamu měst s více než 5 miliony obyvateli ještě Paříž a oblast Porúří. Z první třicítky populačně největších evropských měst nalezneme uvnitř „*modrého banánu*“ (hlavní ekonomické osy Evropy) pouze pět zástupců (viz tabulka na straně 18). V urbanizovaných územích je to však již dvanáct (většinou) *konurbací*, což svědčí spíše o zonálním uspořádání sídelního systému v jádrové oblasti evropského kontinentu. V perifernějších oblastech objevíme většinou velké *aglomerace* s jedním dominujícím jádrem.

Při pohledu na vývoj obyvatelstva v největších městech Evropy je zřejmé, že existuje značná *regionální variabilita* v popu-

V ZORNÉM POLI GEOGRAFŮ

Tabuľka 2: Prirozená mĕna ve vybraných mĕstech

Mĕsto	Hrubá mĕra porod.	Hrubá mĕra ůmrtn.	Hrubá mĕra pĕr. pĕrĕstku
Paĕř	14,7	7,8	6,9
Londŕn	14,8	8,7	6,1
Amsterdam	13,5	8,6	4,9
Brusel	13,9	11,1	2,8
Madrid	10,4	7,7	2,7
Rĕm	10	9,3	0,7
Vĕdeň	9,5	11,2	-1,7
Berlĕn	8,8	10,3	-1,5
Praha	9,5	11	-1,5

Zdroj: Focus on London 2003 a ĆSŮ 2005

mĕrnost v rŕstu nebo ůpadku mĕst je dĕna rostoucí *polarizaci* evropského kontinentu ve smyslu *jĕdra a periferie*. Tento vztah je mořno dokumentovat hned na nĕkolika geografickĕch ůrovnĕch sledovĕnĕ.

Prvnĕ zřetelnĕ rozdl spoĕvĕa ve zdrojĕch populaĕnĕch pĕrĕstku v zĕpadnĕ a vĕchodnĕ Evropĕ. Aĕkoliv se poĕet obyvatel evropskĕch metropolĕ v poslednĕch desetiletĕch tĕmĕř nemĕnĕ, pĕce jen dochĕzĕ zejmĕna v zĕpadoevropskĕch mĕstech ke zmĕnĕm ve slořenĕ celkovĕho pĕrĕstku obyvatel. Relativnĕ vĕznamnĕ nĕrŕst poĕtu obyvatel Londŕna, Paĕře, Hamburku nebo Amsterdamu je po nĕkolik desetiletĕt ovlivňovĕn pĕlĕvem zahraniĕnĕch imigrantŕ. Mnoho zĕpadoevropskĕch mĕst mĕa v souĕasnosti vĕraznĕ ziskovĕ *saldo zahraniĕnĕ migrace*. Dŕsledkem pĕlĕvu mladĕch cizincŕ je i relativnĕ vysokĕa porodnost a sniřujĕcĕ se ůroveň ůmrtnosti. V mnoha mĕstech pak nabĕvĕa pĕrozenĕ pĕrĕstek relativnĕ vysokĕch hodnot (viz tabuľka 2). Aĕkoliv je i řada postsocialistickĕch mĕst pro mladĕ lidi stĕle velmi atraktivnĕ, jednĕa se v pĕpĕdĕ vĕchodoevropskĕch mĕst spĕše o domĕcĕ obyvateľstvo s mnohem nĕřzĕ porodnosti. Poslednĕ ůdaje o vĕvoji poĕtu obyvatel v Praze nebo Moskvĕ dokumentujĕ rostoucí vĕznam mezinĕrodnĕ migrace i v bohatĕch postsocialistickĕch mĕstech a postupnou pĕevahu pĕstĕhovalĕch nad vystĕhovalĕmi. Po krĕtkĕm období populaĕnĕch ůbytkŕ v postsocialistickĕch mĕstech jsme v souĕasnosti svĕdky pozvolnĕho nĕrŕstu poĕtu obyvatel. Na rozdĕl od zĕpadnĕ Evropy se na rŕstu mĕst nepodĕlĕ složka pĕrozenĕho pĕrĕstku, protoře struktura zahraniĕnĕ migrace i dŕvody pĕstĕhovĕnĕ jsou ponĕkud odliřnĕ a pobyt cizincŕ ĕasto pouze pĕechodnĕ, bez ůmyslu zalořit zde rodinu.

Podobnou rostoucí diferenciaci lze zaznamenat i mezi jĕdry a periferiemi v jednotlivĕch evropskĕch zemĕch. Velkĕ rozdlly ve vĕvoji mĕst mezi vĕchodem a zĕpadem Ukrajiny nebo Nĕmecka, mezi severem a jĕhem Velkĕ Britĕnie nebo Francie. Řada mĕst s populaĕnĕmi ůbytky se nachĕzĕ ve starĕch pĕmyslovĕch oblastech, kde se projevuje postupnĕa *deindustrializace*, zvyřšenĕa nezamĕstnanost a ekonomickĕ i sociĕlnĕ problĕmy. Zmĕny spojenĕ s transformacĕ ekonomiky zpŕsobily dokonce ůnik obyvatel z řady stĕdnĕch i velkĕch postsocialistickĕch mĕst. Nezamĕstnanost a drahĕ nĕjmy v mařarskĕch, ukrajinskĕch, bulharskĕch nebo rumunskĕch mĕstech vyhnaly obyvatele do ryze venkovskĕch oblastĕ, ze kterĕch pĕed nĕkolika desetiletĕmi pĕřřli a kde majĕ dosud rodinnĕ vazby nebo restituovali pŕdu. Sjednocĕnĕ Nĕmecka s nĕslednĕm odlivem obyvateľstva z vĕchodonĕmeckĕch mĕst a pĕlĕvem investic do novĕho bydlenĕ znamenal tĕmĕř skokovĕ opuřtenĕ socialistickĕch panelovĕch sĕdlĕř.

Vedle zahraniĕnĕ migrace pĕedstavuje nejdynamickĕjšĕ proces v souĕasnĕ Evropĕ *dekoncentrace* obyvateľstva i ekonomickĕch aktivit uvnĕř metropolitnĕch oblastĕ. Tzv. *metropolizace* zpŕsobuje zmĕny vztahŕ mezi jĕdrem a zĕzemĕm urbanizovĕnĕch oblastĕ. *Rezidenĕnĕ i komerĕnĕ suburbanizace* patĕřly po dlouhĕ desetiletĕ k hlavnĕm procesŕm rozřřovĕnĕ zĕpadoevropskĕch aglomeracĕ. I na tĕto ůrovnĕ sledovĕnĕ mĕst mŕžeme objevit tendence polarizace sociĕlnĕho i fyzickĕho pĕstĕřĕdĕ mĕst. Zatĕmco dŕsledky suburbanizace pro vnĕřnĕ částĕ mĕst

laĕnĕch pĕrĕstkech v ekonomickĕ silnĕch a slabřĕch regionech Evropy. Diferenciacese projevuje nejen mezi stĕty, ale liřĕ se i ůspĕřnĕ a neůspĕřnĕ regiony v jednotlivĕch zemĕch a nakonec i jednotlivĕ částĕ metropolitnĕch ůzemĕ. Ůzemnĕ nerovnomĕrnost

mohou spoĕvat v odlivu mladřĕch a bohatřĕch obyvatel a nĕslednĕ degradaci sociĕlnĕ struktury i domovnĕho fondu, v suburbanizovĕnĕch obĕch jsou patrnĕ sociĕlnĕ i ekonomickĕ rozdlly v bydlenĕ, vlastnictvĕ aut i řivotnĕm stylu starĕch obyvatel a novĕch pĕstĕhovalcŕ.

Dnes jsou dekoncentraĕnĕ tendence v zĕpadoevropskĕch mĕstech vĕznamnĕ doplňovĕny tzv. *reurbanizaci*. Nĕvrat obyvateľstva do vnĕřnĕch částĕ mĕst je v nĕkterĕch mĕstech vĕznamnĕm ůspĕchem lokĕlnĕch vlĕd, kterĕ tĕmto zpŕsobem chĕtĕjĕ brĕnit ůplnĕ *komercializaci* center mĕst. Vŕsledkem je vĕraznĕ omlazenĕ a zvyřsenĕ sociĕlnĕho statusu vnĕřnĕch mĕst (*gentrifikace*). Pro skupiny obyvateľstva řĕjĕcĕ v centĕlnĕch částech mĕst se ůjala dokonce specifickĕa oznaĕenĕ: BUPPIE – Black Urban Professional DINKY – Dual Income, No Kids (Yet) WOOPPIE – Well-Off Older Person YUPPIE – Young Urban Professional Person

Komerĕnĕ atraktivita mĕst

Vĕznamnost evropskĕch mĕst lze mĕřit kromĕ populaĕnĕ velikosti napĕ. atraktivitou pro lokalizaci velkĕch evropskĕch nebo svĕtovĕch firem. V Monitoru evropskĕch mĕst (2005) odpovĕdĕa kařdoroĕnĕ zhruba 500 zĕstupcŕ nejlĕvnlĕjšĕch evropskĕch firem na řadu otĕzek s cĕlem seřadit mĕsta podle komerĕnĕ atraktivitĕ. Vŕslednĕ pĕehled mĕst mŕže bŕt chĕpĕn jako seznam evropskĕch metropolĕ. Pokud bychom pĕřřoupili napĕ. k seĕtenĕ pořadĕ u jednotlivĕch mĕst, objevĕme v pořadĕ velkou mezeru zejmĕna mezi Londŕnem, Paĕřĕ a ostatnĕmi metropolĕmi. Prĕvĕ tato dvĕ mĕsta jsou spoleĕnĕ s New Yorkem, Tokiem a nĕkdy i nĕkolika dalřimi povařovĕna za globĕlnĕ mĕsta (*global cities*) nebo svĕtovĕa mĕsta (*world cities*). Kromĕ pořadĕ v aktuĕlnĕ roce je zajímavĕ sledovat i vzestupy a propady jednotlivĕch mĕst, kterĕ odrĕřejĕ mĕnĕcĕ se ůspĕřnost regionŕ i celĕch zemĕ v evropskĕ ekonomice. Vŕsledky pro roky 1990 a 2005 jsou obsařeny v tabuľce 1. Praha za poslednĕch 15 let vystoupala v řebřĕcku o 10 mĕst, podobnĕ jako Madrid, zatĕmco Dŕsseldorf nebo Źeneva si za stejnou dobu o deset mĕst pohorřily. Praha tĕřĕ zejmĕna z nĕzkĕch nĕkladŕ, kterĕ firmy musĕ vynalořit na nĕjmy kancelĕřĕ nebo platy zamĕstnancŕ, a z podmĕnek vytvĕřenĕch pro investory centĕlnĕ nebo mĕstnĕ vlĕdou. Na druhĕ stranĕ je řpatnĕ hodnocena zejmĕna technickĕa a dopravnĕ infrastruktura mĕsta.

Literatura a zdroje dat:

- CHANDLER, T. (1987): Four Thousand Years of Urban Growth: An Hist. Census. St. David's University Press. London. 656 s.
 CUSHMAN and WAKEFIELD/HEALEY and BAKER (2005): European Cities Monitor. London.
 Focus on London 2003. Office for National Statistics (ONS), dostupnĕ na www.statistics.gov.uk
 Internetovĕ strĕnky ĆSŮ, Praha 2005, dostupnĕ na www.czso.cz
 World Gazetteer, 2006, dostupnĕ na www.world-gazetteer.com

Martin Ouřednĕĕek, PĕřF UK v Praze
 slamak@natur.cuni.cz

Tabuľka 3: Pořadĕ mĕst z hlediska podnikateľskĕ aktivitĕ

Mĕsto	Pořadĕ mĕst 1990	2005
Londŕn	1.	1.
Paĕř	2.	2.
Frankfurt	3.	3.
Brusel	4.	4.
Barcelona	11.	5.
Amsterdam	5.	6.
Madrid	17.	7.
Berlĕn	15.	8.
Mnichov	12.	9.
Curĕch	7.	10.
Mĕlan	9.	11.
Dublin	26.	12.
Praha	23.	13.
Lisabon	16.	14.
Manchester	13.	15.
Dŕsseldorf	6.	16.
Stockholm	19.	17.
Źeneva	8.	18.
Hamburg	14.	19.
Varřava	25.	20.

Zdroj: European Cities Monitor 2005